

Powszechny dochód, czyli jak zmienić kapitalizm? Polemika¹

Nieradykalny?

Założmy, że to co jest (kapitalizm, niezależnie od definicji) nam się nie podoba, a więc nie jest zgodne z wyznawanymi przez nas wartościami (sprawiedliwość, wolność, solidarność etc. w takiej lub innej hierarchii). Możemy poprzestać na krytyce tego, co jest, albo zaproponować też alternatywne rozwiązania. Czy powszechny dochód (PD) jest alternatywą dla kapitalizmu? Dla tego, jaki znamy – „tak”².

W uproszczeniu, obecny kapitalizm różni się od tego XIX wiecznego pod wieloma względami, w szczególności tym, że wbudowano w niego system zabezpieczenia społecznego (welfare state w wąskim rozumieniu)³. Jest to społeczny element ładu społeczno-gospodarczego współczesnego kapitalizmu i ma on zostać radykalnie zmieniony przez PD. Zwolennicy i krytycy tego rozwiązania wskazują na jego liczne i poważne konsekwencje gospodarcze, a tym samym przyznają, że po zasadniczej zmianie elementu społecznego zmienić się musi też gospodarczy. Tym samym krytycy powinni też przyznać, że PD jest „fundamentalną transformacją ładu społeczno-gospodarczego”, a Konat twierdzi coś przeciwnego.

Gdy już uznamy, że jest to rozwiązanie zmieniające fundamentalnie ład, należy zastanowić się nad tym, jak wpłynie ono na efektywność i sprawiedliwość, tzn. czy nowy ład społeczno-gospodarczy będzie bardziej efektywny i sprawiedliwszy. Inaczej, czy będzie postępowy? Ocena pod pierwszym względem (efektywność) zależy od bilansu kosztów i korzyści, które przyniosą zmiany. Konat wskazuje wielkie koszty i właściwie żadnych korzyści, co trąci stronniczością. Nie pokazuje przy tym takiego rachunku dla jakiejś innej, alternatywnej wersji radykalnej transformacji ładu. Jego argument jest więc nie tylko stronniczy, ale i niekonstruktywny.

Zbyt kosztowny i niesprawiedliwy?

Co do kosztów, Konat sam sobie odpowiada, gdy wspomina, że PD wypłacone średnio i bardzo zamożnym, zostaje zwrócone przez nich w podatkach dochodowych. Koszty łączne powinny być więc pomniejszone o to, co wróci do budżetu w postaci podatków. Trzeba pamiętać, że podstawą nowego rozwiązania jest ścisła integracja systemu podatkowego z transferowym. Kolejna pomniejszająca pozycja to oszczędności spowodowane likwidacją większości dotychczasowych ulg podatkowych, transferów pieniężnych oraz kosztów ich obsługi administracyjnej. Brakująca część może być uzupełniona poprzez ograniczony wzrost podatków i ewentualnie zadłużenia publicznego.

---

¹ Tekst jest polemiką z tezami zawartymi w artykule Grzegorza Konata pt. Dochód obywatelski: liberalna utopia?, który ukazał się w Le Monde Diplomatique nr 5/87, 2013. Zbiór linków i tekstów na temat powszechnego dochodu z różnych perspektyw zob. www.dochodpodstawowy.pl.

² Konat przywołał moje własne argumenty za tym, że PDO wzmacnia kapitalizm, osłabia poparcie dla populistów i radykałów. Jednak do tej pory nie pogłębiłem tego wątku, a wymaga go teza o wielu modelach kapitalizmu w czasie i przestrzeni.

³ Było to powodem do twierdzenia przez niektórych komentatorów rzeczywistości brytyjskiej, że po II wojnie światowej przestał być to już kapitalizm.

Weźmy teraz pod uwagę sprawiedliwość. Rozkład kosztów i korzyści PD w społeczeństwie ze względu na zapewnienie wszystkim bezwarunkowego nieopodatkowanego minimum i podwyższone podatki od zarobków będzie zwiększał dochody uboższych i zmniejszał je w grupie zamożniejszych. Będzie więc sprawiedliwszy w tym uproszczonym sensie. Konat wytacza jednak cięższe działa.

Zasad sprawiedliwości sformułowano już wiele. John Rawls zaproponował, abyśmy o nich decydowali za zasłoną niewiedzy, tzn. nie biorąc pod uwagę naszej obecnej pozycji w społeczeństwie i wiedząc, jakie pozycje można w nim zająć (od najlepszych do najgorszych). Mając świadomość, że możemy zająć pozycję lepszą lub gorszą od obecnej, decydujemy, aby każdemu zapewnić minimum utrzymania⁴. Dla Konata nie będzie to zgodne z koncepcją Rawlsa, dlaczego jednak wydaje się przekonujące po zastosowaniu jego metody?

Liczne skutki uboczne?

Ulubionym sposobem krytyki PD jest wskazywanie jego domniemanych negatywnych skutków ubocznych. Konat wymienia co najmniej: wzrost wykorzystania umów śmieciowych, obniżka płac i inflacja. Po pierwsze, po zapewnieniu każdemu PD na poziomie minimum utrzymania, presja ekonomiczna na podejmowanie jakiegokolwiek pracy zmniejszy się, a więc siła przetargowa pracowników wzrośnie. Jeżeli zatrudniający nie da im tyle, ile chcą i na takiej umowie, jakiej chcą, poszukają innego. Po drugie, żeby uniemożliwić zatrudniającym nieproporcjonalne wzbogacenie się kosztem PD, można utrzymać w mocy przepisy o płacy minimalnej. Po trzecie, w nowym systemie bezpieczeństwo socjalne zagwarantowane jest każdemu niezależnie od rodzaju umowy (w starym zależy mocno od niego), a więc różnica między nimi na tej podstawie traci znaczenie. Po czwarte, wzrost podaży pieniądza w gospodarce (patrz wyżej na temat kosztów PD) będzie ograniczony do takiego, który nie spowoduje dodatkowej inflacji lub będzie ona nadal umiarkowana.

Na koniec zbadajmy jeszcze jakość jednego z najbardziej oczywistych argumentów krytycznych o tym, że ludzie masowo porzucą pracę. Po pierwsze, w realnym świecie nie mamy do czynienia z zero jedynkowym odróżnieniem pracujących w pełni od niepracujących w ogóle. Stan pracowania jest stopniowalny, np. w Holandii większość kobiet zatrudniona jest w niepełnym wymiarze czasu pracy. Po drugie, zmniejszą liczbę godzin pracy głównie ci, którzy zarabiają tyle, ile wynosi minimum utrzymania lub niewiele więcej. Takich pracowników w gospodarce rozwiniętej z wysokim średnim poziomem płac jest mniejszość, a nie większość. Po trzecie, jeżeli praca ludzka to wszelka działalność użyteczna w taki czy inny sposób dla innych, to zmniejszenie liczby godzin pracy odpłatnej niekoniecznie oznacza zmniejszenie liczby godzin pracy jako takiej. Po czwarte, motywacja do pracy nie jest tylko finansowa, pracujemy z bardzo wielu innych powodów. Badania wykazują dodatnią korelację między pracą a zdrowiem, szczęściem, liczbą przyjaciół etc. Skoro praca ma tak wiele pozytywów, dlaczego wciąż się twierdzi, że jest niechcianym przez ludzi złem, którego unikają oni przy każdej okazji?

Brak naukowych symulacji?

Podejście naukowe do PD włącza rozwiązania tego typu do modeli symulacyjnych. Jest to układ równań, który ma odzwierciedlać działanie rzeczywistego systemu podatkowo-transferowego z uwzględnieniem wpływu jego zmian dla podaży pracy. Ostatnio porównywano trzy alternatywne rozwiązania oraz ich kombinacje (opodatkowanie oparte na płci⁵, dodatki do niskich płac, PD) w warunkach włoskich. Dla radykalnych przeciwników PD mam niespodziankę, otóż najlepsze wyniki pod względem poprawy poziomu dobrobytu wszystkich (z uwzględnieniem nierówności dochodowych), w

---

⁴ Rawls zakładał, że ludzie bardziej boją się straty niż są gotowi do ryzykowania w imię niepewnego zysku (tutaj poprawy swojej pozycji dzięki systemowi nierówności bez gwarantowania minimum każdemu).

⁵ Gender based taxation.

stosunku do obecnego systemu, miały przede wszystkim kombinacje dodatków do niskich płac oraz PD lub samodzielnie każde z nich w różnych wersjach⁶.

PD poddawany jest obecnie badaniom eksperymentalnym w Indiach. Wylosowano 20 podobnych wsi. Mieszkańcy 8 z nich otrzymali dochód podstawowy w wysokości 200 rupii (dzieci w wieku poniżej 14 lat o połowę mniejszy) miesięcznie (wymagało to założenia kont, dla tych, którzy ich nie mieli). Pozostałe 12 wsi służyło jako grupa kontrolna. Zbadano sytuację wszystkich osad przed rozpoczęciem eksperymentu, a potem prowadzono systematyczne badania, aby stwierdzić empirycznie, jakie skutki miało wprowadzenie dochodu powszechnego. Na razie nie ma jeszcze opracowania naukowego wyników, ale wstępne rozpoznanie wykazało liczne pozytywne konsekwencje w wielu sferach⁷. Trudno uwierzyć jak wiele dobrego może zdziałać pogardzane u nas „rozdawnictwo”.

Reasumując, gdyby Konat podał swój sposób na „fundamentalną transformację ładu społeczno-gospodarczego”, wówczas moglibyśmy dyskutować. Tak właśnie prowadzą ze sobą debatę zwolennicy gwarantowanego dochodu ze zwolennikami gwarantowanego zatrudnienia. Nie zrobił tego jednak. Dodatkowo jego krytyka PD ma liczne słabości, polegające na zawyżaniu kosztów i zaniżaniu korzyści, niedocenianiu sprawiedliwościowych efektów oraz wskazywaniu mało przekonujących skutków ubocznych nie popartych symulacjami i eksperymentami. Wniosek jest taki, że nadal sensowne jest dyskusowanie o PD wśród alternatyw dla tego, co jest, czyli dominującego obecnie modelu kapitalizmu z wbudowanym weń zabezpieczeniem społecznym⁸.

---

⁶ U. Colombino, E. Narazani, What's Best for Women: Gender Based Taxation, Wage Subsidies or Basic Income? EUROMOD Working Paper No. EM 10/13, May 2013. Kilka wersji PD w zestawieniu z alternatywami poddano symulacji w oparciu o dane z czterech krajów europejskich, okazało się, że w dwóch z nich było to rozwiązanie lepsze, zob. U. Colombino et al. Alternative Basic Income Mechanisms: An Evaluation Exercise with a Microeconometric Model, *Basic Income Studies* vol. 5 nr 1, 2010.

⁷ Długa lista tych pozytywnych zmian zob. <http://binews.org/2013/08/india-basic-income-pilot-project-releases-an-impressive-list-of-findings/>.

⁸ Najpopularniejsze reformy doby współczesnej koncentrują się na regulacjach rynku pracy i świadczeń pieniężnych, aby te pierwsze jak najmniej krępowały zatrudniających (uelastycznianie prawa pracy), a te drugie zachęcały do podejmowania pracy (aktywizacja).